

80 urte baino gehiago geroago: lan arkeologikoak Oketan

Testu honen zatirik handiena 2020ko apirilean idatzi zen, hau da, COVID-19aren pandemiak eragin zuen konfinamendu garaian. Pandemia horrek gure bizitzak nahasi ditu, eta duela hilabete batzuk imajinatzen ez genuen bezala. Hala ere, nahiz eta baldintza zailak izan hemen aurkezten dugu Gerra Zibilari buruzko kontakizun honen amaiera moduko bat, Zigoitiko azken orduko albiste bat balitz bezala.

Bizi dugun ezohiko testuinguru honetan, uztailleko azken astean Oketan lan arkeologikoak garatu ziren. Esku-hartze hau GUDA-OTSAK izeneko proiektu baten barruan kokatzen da: Euskal Herriko Gerra Zibilaren kanpoaldeko arkeologia-ondarea. Proiektu bat Eusko Jaurlaritzako Kultura eta Hizkuntza Politika Sailak finantzatua, Gerra Zibileko ondare arkeologikoaren zati handi bat ikertu, dokumentatu eta ezagutaraztea Araba, Bizkaia eta Gipuzkoan. Lanaren oinarria katalogo bat egitea da, 1936 eta 1937an frontean zehar izandako gerra-posizioen aztarnen datu zehatzak. Fronte hori Ondarrutik, Bizkaiko kostaldean, Aiara Haraneraino eta Salbada mendikateraino Arabako mendebaldean, Burgosekiko mugan, luzatzen zen. Katalogo hau aurten bertan egongo da prest eta 200 gerra-kokapen baino gehiagori buruzko datuak bilduko dituela aurreikusten dugu.

Lurraldean zehar hedatutako lan honetaz gain, proiektu publiko honek aukera eman digu lan sakonagoak eta intentsiboagoak azaltzeko alde aurretik aukeratutako lekuetan. Horrela, uztaila eta abuztua bitartean, Euzkadiko Gudarostea Gorbeia Parke Naturalaren bihotzean, Oketan (Zigoitia) eta Burbonak gailurrean (Zuia). Hainbatetan adierazi den bezala, Gorbeia Mendiguneko mendiak harresi natural bat eratu zuen euskal armadentzat, matxinatuen aurrean. Hala ere, ez zen Gerra Zibilaren testuingururik aztertu hain ingurumen-balio handiko ingurune babesturik.

Burbonako indusketak, itxuraz xumea baina oso kontserbazio egoera interesgarrikoa, tiro-postu batean zentratu diren bitartean, Oketako lanak "hainbat gune erasotzen" saiatu gara. Kasu honetan, hiztegi belikoa egokia dela dirudi.

Alde batetik, egitura guztien jasotze topografikoa eta erregistro zehatza egin da. mendiaren gailurrean ikus daitezke. Horrek esan nahi du hamarnaka metro lubaki zerrendatu, argazkiak atera eta kartografiatu behar izan direla, erdi zulatutako tropen hainbat aterpe eta harrizko txabola ugari. Azken elementu hori da, beharbada, Oketako deigarriena: indar errepublikarrek txabola eta parapeto ugari, mendi honen

ezaugarri den hareharria erabiliz. Horrela, erabili eta zortzi hamarkada baino gehiagora, 1936tik 1937ra bitarteko negu gogorrean, eta 1.000 metroko altitudetan "miliziano herrixka" oso bat aurkitzen dugu. Harrizko herrixka bat, arkaikoa, ia Burdin Aroko herrixka bat balitz bezala, baina kaleen ordeztubakiak eta haien etxebizitzak mendiaren iparraldeko aldean daude, logikarik gabe eguraldiari dagokionez, baina zentzuzkoa gerrari dagokionez.

Bestalde, hiru zundaketa egin dira, gune interesgarri honetako hiru multzo ezberdinetan. Zundaketa bat lehen lerroko tiro-postu batean zentratu da, Oketa gailurraren hegoaldean hamarnaka metrora, eta Zigoitia osoaren gaineko kontrol bisual handiarekin. Indusketak balio izan du lurtean bertan egindako egitura apal hori nolakoa zen erakusteko: Aulki horretan borrokalari bat jar liteke bere armarekin eta, horrela, mendiko bideak zelatatu. Borrokalari hori ez legoke bakarrik, induskatutako postuaren ondoan beste hiru postu berdinak dokumentatu baitira, baita harrizko txabola bat ere. Lur azpian, txarrantxa biribilkia -posizio osoa inguratuko lukeena- eta jatorri alemaniarreko bala-zorro bat dokumentatu dira, Máuser motakoa, 7,92 mm-ko kalibrea. Gorago, gailurraren inguruan, bigarren zundaketak lubaki baten zati bihurri bat hartu du, bihurgune bakoitzean 90º-ko angeluak dituen. Puntu horretan ez da munizio-piezarik aurkitu, baina bai ustez sardinak zituen lata bat. Bukatzeko, Oketan irekitako hirugarren zundaketa harrizko txabolarik handienean kokatu da multzo osoa, mendiaren ipar-ekialdean. Hiru gela bereziz eta sartzeko lubaki batez osatutako txabola. Indusketako gauzarik deigarriena eraikinaren izaera prekariora izan da, zimendu ahulekin eta duela 80 urte milizianoek mugitzeko moduko lurzoru erosorik gabe. Ez da zaila imajinatzea zein gogorra izan behar zuen bere bizitzak 1936ko azarotik 1937ko apirilera. Txabolara sartzeko lubakian bi bota-zola aurkitu dira, garaikoak eta tako moduko iltzeekin.

Lerro hauek ia ez dute bilatzen lan horien lehen emaitzetako batzuk laburbiltzea. Egokiena aurkikuntza horiek denbora errealean partekatzea izango zatekeen, bisita gidatuen eta txangoen bidez. Hala ere, testuinguru pandemikoak esan nahi du urruntze sozialaren araua, orain dela hilabete batzuk arte imajinatu ere ezin genuena, oso presente egon dela lan horietan. Hala eta guztiz ere, laguntza ezin hobea izan dugu, Abadelaqueta elkarteko kideena, euren energia eta esfortzuarekin Zigoitiaren iragana ezagutzera eman baitute, beti ere lurrarekin eta memoriarekin harreman zuzenean. Haien laguntzarik gabe, lan horiek ez ziratekeen aurrera aterako. Horrez gain, UPV-EHUko bi lankidek, Ángel Martínez Montecelok eta José Rodríguez Fernándezek,

Oketan egindako lana ere azpimarratu behar da. Gainera, Zigoitia osoaren inbentario arkeologiko oso zehatza egiten ari dira, nire errespetu osoa merezi duena.

Hori guztia testuinguru egokiago batean partekatu ahal bitartean, elkartzeko eta besarkatzeko moduko testuinguru batean, uda honetan Oketan egindako esku-hartzeek erakutsi nahi dute iragana ez dela benetan igaro dena, eta kito. Baizik eta iragana inoiz guztiz pasatzen ez den zerbait da, hor dagoena, lurpean edo gainean, nahasmenduan eta ahanzturan markatua edo oroitzapen kolektiboan presente dagoena. Zentzu horretan, ezinezkoa da agur esatea geure burua ulertzen eta mundu konplexu eta nahasi hau ulertzen laguntzen digun zerbaiti. Horregatik, agian eta zati batean bakarrik, gero arte esan daitekeen gauza bakarra da.

Josu Santamarina Otaola

"Zigoitiko Akelarrea" aldizkaria 11, (51-54)